

УДК 070: 82-92

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2024.3.7>**Христина КУХАРУК**асистент кафедри журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю, ЗВО «Університет Короля Данила», khrystyna.v.kukharuk@ukd.edu.ua

ORCID: 0009-0008-0374-3666

Ярослав ШТАНЬКОкандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри психології та суспільствознавчих дисциплін ім. академіка УАН о. Івана Луцького, ЗВО «Університет Короля Данила», yaroslav.v.shtanko@ukd.edu.ua

ORCID: 0000-0003-2310-4921

Віра КАЧМАРкандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю, ЗВО «Університет Короля Данила», vira.kachmar@ukd.edu.ua

ORCID: 0000-0001-5478-8137

**ТРАВМАТИЧНА ПАМ'ЯТЬ І ФАКТ ЯК ДОМІНАНТА
СТОРИТЕЛІНГУ В ІСТОРИЧНОМУ РЕПОРТАЖІ КАТАЖИНИ
КОБИЛЯРЧИК «СТРУП. ІСПАНІЯ РОЗ'ЯТРИЮЄ РАНИ»**

У статті досліджено структурні та семантичні доміанти сторітелінгу в історичному репортажі К. Кобилярчик «Струп. Іспанія роз'ятрює рани» – травматичну пам'ять і факт. Укладено типологію структурних елементів сторітелінгу історичного репортажу: історичні факти, авторська інтерпретація, свідчення респондентів, присутність автора на місці історичних подій. Визначено семантико-структурне ядро сторітелінгу в історичному репортажі – історичний факт. За допомогою лінгвостилістичного методу виокремлено та проаналізовано сторітелінгову доміанту травматичної пам'яті. З'ясовано, що в історичному репортажі вона експлікується через окремі семантичні компоненти: відторгнення, найменування, побутовість, табуїзованість, мовчання, забуття, а також через лінгвостилістичні експліканти: метафору, лексеми, омовлення. За допомогою лінгвостилістичного інструментарю – говоріння та омовлення – у сторітелінгу історичного репортажу К. Кобилярчик «Струп. Іспанія роз'ятрює рани» з'являється наступна доміанта – історичний факт. Встановлено, що ця доміанта експлікована у сторітелінгу історичного репортажу за допомогою екстралінгвальних чинників: суспільно-політичних реалій громадянської війни в Іспанії 1936–1939 роках, суспільних настроїв, пов'язаних з ексгумацією жертв громадянської війни у країні. У дослідженні застосовано типологічний метод для висвітлення структурно-семантичних доміант сторітелінгу в історичному репортажі, лінгвостилістичний метод для аналізу доміанти травматичної пам'яті, описовий метод для аналізу екстралінгвальної доміанти факт. При використанні типологічного методу використано елементи візуалізації. Об'єктом наукового дослідження є сторітелінг історичного репортажу К. Кобилярчик «Струп. Іспанія роз'ятрює рани». Предметом є лінгвальні та екстралінгвальні смислові доміанти травматична пам'ять і факт. У межах підсумку варто наголосити, що окреслені смислові доміанти у статті розглянуто з погляду структурно-семантичних вузлів і проаналізовано як ключові компоненти конструювання сторітелінгу історичного репортажу К. Кобилярчик «Струп. Іспанія роз'ятрює рани».

Ключові слова: Травматична пам'ять, факт, історичний репортаж, інструментарій сторітелінгу, смислова доміанта.

Khrystyna Kukharuk, Yaroslav Shtanko, Vira Kachmar. TRAUMATIC MEMORY AND FACT AS THE DOMINANT OF STORYTELLING IN THE HISTORICAL REPORTAGE «SCAB. SPAIN REOPENS WOUNDS» BY KATARZYNA KOBLYARCHUK

The article examines the structural and semantic dominants of storytelling in K. Kobylarczyk's historical reportage «Scab. Spain reopens wounds» – traumatic memory and fact. A typology of structural elements of storytelling in historical reportage is drawn up: historical facts, author's interpretation, respondents' testimonies, and the author's presence at the scene of historical events. The semantic and structural core of storytelling in historical reportage – historical fact – is defined. It identifies and describes the semantic nodes – traumatic memory and fact. Using the linguistic and stylistic method, the storytelling dominant of traumatic memory is singled out and analysed. It has been found that in historical reporting it is expressed through certain semantic components: rejection, naming, everyday life, taboo, silence, oblivion, as well as through linguistic and stylistic explicants: metaphor, lexemes, and circumlocution. With the help of linguistic and stylistic tools – speaking and speech – the following dominant appears in the storytelling of K. Kobylarczyk's historical report «Scab. Spain reopens wounds»: historical fact. It has been established that this dominant is explicated in the storytelling of the historical report with the help of extralinguistic factors: the socio-political realities of the Spanish Civil War of 1936–1939, public sentiments related to the exhumation

of the victims of the Spanish Civil War. The study uses a typological method to highlight the structural and semantic dominants of storytelling in historical reporting, a linguistic and stylistic method to analyse the dominant traumatic memory, and a descriptive method to analyse the extralinguistic dominant fact. The typological method was applied with the use of visualisation elements. The object of the research is the storytelling of K. Kobylarczyk's historical report «Scab. Spain reopens wounds». The subject is the linguistic and extralinguistic semantic dominants traumatic memory and fact. In the framework of the result, it is worth emphasising that the outlined semantic dominants are considered in the article from the point of view of structural and semantic nodes and analysed as key components of the storytelling construction of K. Kobylarczyk's historical report «Scab. Spain reopens wounds».

Key words: Traumatic memory, fact, historical reportage, storytelling tools, semantic dominant.

Постановка проблеми. Поняття травматичної пам'яті в гуманітарних дослідженнях присутнє у контексті психології, когнітології, художньої літератури, культури, національних та суспільних питань у межах історії, соціології тощо. Науковий дискурс травматичної пам'яті з'являється на тлі звернення до проблем військово-політичних конфліктів, репресій, геноцидів, війн, катастроф, терактів, інших злочинів тощо. У дослідженнях із соціальних комунікацій травматичну пам'ять і факт, як правило, розглядають як реакцію, як психологічний тригер для учасників комунікації, у процесі комунікації, при передачі інформації. У розвідках про історичний репортаж ці поняття зринають як предмет взаємовідносин, взаємсприйняття між сторонами конфлікту щодо історичного минулого. Натомість у журналістикознавстві травматична пам'ять і факт не вивчені з точки зору семантично-структурної домінанти сторітелінгу історичного репортажу. Відтак потрібно виявити, типологізувати та описати сторітелінговий інструментарій цих компонентів, які творять історичний репортаж. Уперше в українському просторі для дослідження об'єктом аналізу обрано сторітелінг історичного репортажу К. Кобилярчик «Струп. Іспанія роз'ятрює рани», відповідно предмет розвідки – лінгвальні та екстралінгвальні смислові домінанти травматична пам'ять і факт.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Репортажні книги К. Кобилярчик з погляду літературної складової розглядала польська дослідниця Наталія Новак [10], в українському медіапросторі публіцистичний огляд репортажу здійснив Володимир Молодій [6], у рамках Львівського медіафоруму інтерв'ю з репортажисткою записала Катерина Бортняк [1], розмову з авторкою зафіксувала перекладачка книги Юлія Семенюк [7].

Категорію пам'яті у контексті особливостей польської репортажистки аналізували Лілія Лавринович [4], Олена Шеремет [9]. До питання вивчення травматичної пам'яті у контексті гендерно обумовленого насильства зверталися Юлія Мельнікова, Наталя Тонких [5]. З погляду історичної науки цю категорію висвітлювала Світлана Телуха [8]. До категорії факту у польській школі репортажистки зверталася Христина Головка [2].

Мета дослідження – здійснити типологізацію структурно-семантичних компонентів сторітелінгу в історичному репортажі, виявити та проаналізувати смислові домінанти травматична пам'ять і факт у сторітелінгу історичного репортажу.

Методи. У межах висвітлення структурно-семантичних домінант сторітелінгу в історичному репортажі К. Кобилярчик «Струп. Іспанія роз'ятрює рани» застосовано типологічний метод, результати якого візуалізовані за допомогою рисунку. Для аналізу семантичної домінанти травматична пам'ять використано лінгвостилістичний метод. При аналізі екстралінгвальної домінанти факт застосовано описовий метод.

Виклад основного матеріалу дослідження. Структура та семантичні акценти сторітелінгу в історичному репортажі принципово відрізняються від побудов у інших видах репортажів [див. Рис. 1]. Найперше йдеться про звернення до історичних фактів, відтак в інформаційний фокус оповіді включається авторська інтерпретація. Наступний чинник – свідчення респондентів, які можуть бути як очевидцями, так і експертами у фактах історичних реалій. І ще один невід'ємний фактор – присутність автора на місці історичних подій, які фігурують в оповіді, що дає змогу описати, проаналізувати, інтерпретувати події. Ці інструментарні складові сторітелінгу в історичному репортажі можуть мати різну послідовність (що відображено на Рис. 1).

Проте основний акцент зберігається на історичному факті. Саме він є ядром для сторітелінгу в історичному репортажі.

У межах цього семантичного, сюжетного ядра є смислові вузли – домінанти, які визначають інформаційний фокус кожного окремого історичного репортажу. У тексті Катерини Кобилярчик «Струп. Іспанія роз'ятрює рани» такими домінантами є травматична пам'ять і факт.

За допомогою лінгвостилістичного методу розглянемо семантичну категорію – травматична пам'ять – у сторітелінгу історичного репортажу.

Оскільки магістральною темою репортажу є ексгумація жертв громадянської війни в Іспанії 1936–1939 роках [3, с. 7], то поруч з історичною категорією «пам'ять» зринає означення «травматична».

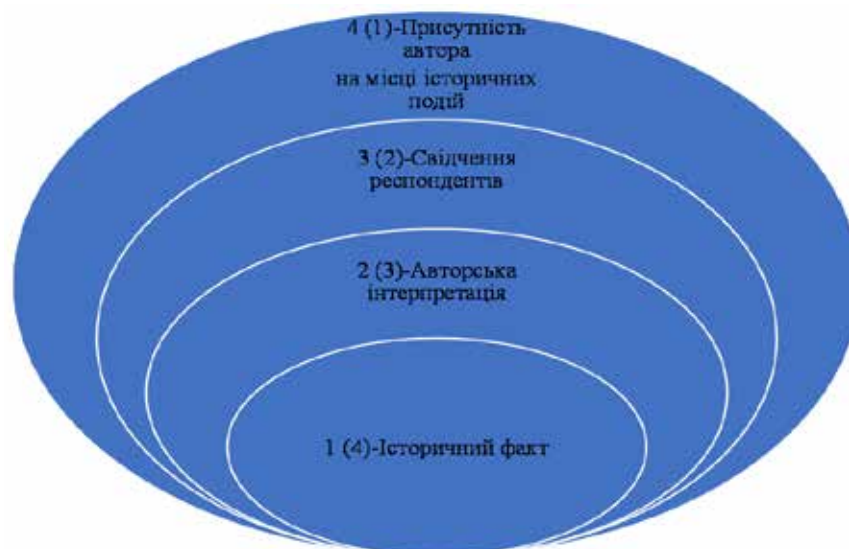

Рис. 1. Інструментарій сторітелінгу в історичному репортажі

У першу чергу вона репрезентується через механізм психологічного захисту відторгнення: «...вирішили, що краще забути про минуле. Не ритись у скиртах з кістками. Не рахувати їх. Не роз'яструвати старих ран» [3, с. 10], «Людям врешті потрібно було надати гідні житлові умови <...> а це – як вважали, було важливішим і кориснішим, ніж безглузде бабання в минулому й роз'ястрування старих ран» [3, с. 19].

Наступний лінгвостилістичний компонент, який репрезентує травматичну пам'ять у сторітелінгу історичного репортажу є найменування. У тексті номінації є смисловими експлікаторами, які безпосередньо вказують на травматичні історичні події. За допомогою художньої фігури контрасту називання топосу не тільки вказує на пам'ять про місце, але в основі пов'язує його з убивством цивільного населення під час громадянської війни: «Це місце називали гарно: водопій біля трояндового джерела. <...> трупи там залишились і лежали багато-багато років, аж поки тканини відпали від кісток і перетворилися на порох, а люди з села перестали згадувати про воду та квіти й почали називати це місце по-іншому – La tierra de los muertos. Земля мертвих» [3, с. 14]. Таким чином, «водопій біля трояндового джерела» трансформується у «землю мертвих».

Найменування найбільшого в Іспанії мавзолею – Долина полеглих – одне з експлікантів травматичної пам'яті: «...там поховали кількадесят тисяч померлих під час війни: цивільних і вояків обидвох сторін конфлікту. Тіла більшості перенесено без відома і згоди сімей. Іспанські праві вважають Долину най-

гарнішим у світі пам'ятником поєднання. Ліви називають її найбільшим масовим похованням країни» [3, с. 20]. Цей номінантний експлікант травматичної пам'яті є ключовим в означенні конфлікту пам'яті, адже жертви лежать поховані разом зі своїми вбивцями. Як відомо, за часів генерала Франсіско Франка це місце вважали прикладом суспільного «примирення».

З допомогою художнього прийому побутовості у сторітелінгу історичного репортажу вбивство набуває фантомної повсякденності і звичайності: «...його дружина потім мусіла довго мити воза від крові, а плями так і залишились, тільки тьм'яніли з кожним роком. Криниця помалу зникла. <...> Але знали, що вона там була і що на її дні лежали мертві» [3, с. 14–15].

Табуїзованість – ще один нарративний інструментарій, який використаний в історичному репортажі, щоб ретранслювати травматичну пам'ять: «Люди говорили про ці місця пошепки. Забороняли дітям там гратися. Розповідали, <...> що земля була пухкою та м'якою, як губка, що з-під неї витікала кров. Смерділа» [3, с. 18]. Тобто заборона говорити і згадувати є лексичною антонімією, яка у семантичній основі завжди акумулює згадку про об'єкта заборони, а відтак пам'яті.

У сторітелінгу історичного репортажу К. Кобилярчик окремих підвид табуїзованості – мовчання, яке авторка передає за допомогою опису: «У багатьох родинах був такий дідусь чи батько, дядько, якого забрали вночі, і він більше не повернувся, але й поготів про це не говорили. Адже ті, хто їх забрав, були тими самими, хто виграв війну та правив державою» [3, с. 31].

Також травматичну пам'ять репрезентовано у ще одній формі табуйованості – забутті, яка у репортажному сторітелінгу присутня з розповідей респондента: «Франкізм міг бути ідеальним злочином. <...> ...не порушувати тиші доти, доки не вимруть усі прямі свідки. Їм це майже вдалося. <...> Те, що сталося після 2000 року, внуки, які шукають тіла своїх бабусь і дідусів, вимагають інформації про те, що з ними трапилося, це – справді звичайний збіг обставин. Щось таке, чого ніхто не передбачав» [3, с. 32].

Окрім того, у сторітелінгу історичного репортажу фігурують лексеми на позначення історичних політичних реалій, наприклад, «червоні», що теж репрезентують травматичну пам'ять: «Після війни прикметник гоґо викликати в людей негативні асоціації. Про всяк випадок його не вживатимуть. Послугуватимуться словами-замінниками: *colorado*, *bermejo*, *encarnado* – «зарум'янілий», «рудий», «кольору м'яса». Червону Шапочку, *Saregucita Roja*, замінять на *Saregucita Encarnada*» [3, с. 26].

Окреме місце в лінгвостилістичній експлікації травматичної пам'яті відіграють метафори та їх інтерпретація, які використовують респонденти під час інтерв'ювання: «Здається, тут щось є. <...> Земля пам'ятає. Там, де вже копали, там, де її зрушували, там вона м'якша, рідша, менш щільна – цей стан зберігається протягом декількох десятиків, іноді навіть сотень років. <...> А потім з'явився черевик» [3, с. 37]. Метафоричність цього текстового фрагменту полягає в антропологічному паралелізмі, коли неживий предмет олюднюється, завдяки перенесенню на нього людських рис, у цьому випадку – пам'яті. Відтак авторка історичного репортажу наводить перекази про те, що в окремих місцях із землі виступає кров, або з-під землі чути стогін людей, або, якщо йти вночі місцями поховань, то з-під ґрунту зринають руки, які хочуть вхопити живу людину тощо.

Травматична пам'ять експлікується і рефлексується й завдяки говорінню, омовленню: «Вперше тему про зниклих почали обговорювати широкі маси. Раніше ніхто в Іспанії не ексгумував тіла жертв репресій 1930-х років настільки професійно й відкрито» [3, с. 37], «Тоді я зрозумів, що Іспанія – це одна велика анонімна могила» [3, с. 38], «...заснували Товариство відновлення історичної пам'яті. <...> Протягом 2000–2014 років організація ексгумувала в Іспанії сто п'ятдесят вісім масових поховань. Видобули з них тисячу триста тридцять сім тіл» [3, с. 38].

Відтак у межах говоріння, омовлення з'являються історичні факти, наприклад,

2006 рік в Іспанії оголосили Роком історичної пам'яті. Коли у 2007 році суспільство на чолі з політиками обговорювали закон про історичну пам'ять, окремі з них апелювали до інтенцій Пакту забуття, наголошуючи: «...чи варто витратити гроші та час, щоб ворушити найтемніше минуле нашої історії. Може, краще залишити мертвих спочивати в мирі» [3, с. 41]. Наведений приклад ілюструє різні погляди на ці факти, різну інтерпретацію – і наштотує на думку, що дехто піддає сумніву саму потребу у цих фактах.

Ще одним лінгвістичним фактом у конструюванні сторітелінгу в історичному репортажі є зібрання спогадів від родин жертв громадянської війни 1936–1939 років. Цим займається Інститут Гоґора – інститут пам'яті, співжиття та прав людини. Його завдання – «зберегти та передати пам'ять про позначені жорстокістю травматичні досвіди останніх ста років» [3, с. 43].

Смерть каудильйо Франко в історії датується 1975 роком. У контексті історичного репортажу «Струп. Іспанія роз'ятрює рани» цей факт пов'язаний із першим пошуком масових поховань та ексгумацій, до яких вдалась Есперанса Перес: «Я не боялась, – розповідає вона. – Інші так. Інші зачиняють перед нею двері. Називають її «комуністичною курвою». Але комуністи, ті з партії, теж не бажають допомагати» [3, с. 46].

Факт співжиття двох у минулому ворожих таборів присутній у репортажному сторітелінгу у фреймі, коли Есперанса Перес просить вбивцю свого батька показати, де колись давно закопали його тіло: «Він блідне, як стіна, коли вона каже йому: «Я дочка Хуанона і знаю, що це ти його вбив, прийди завтра зранку і покажи, де закопали». Вбивця чекає, разом із ним прийшли жандарми. <...> Тільки лапи при собі, жінко, – попереджають її жандарми, коли вона наближається до вбивці власного батька. – Бо закриємо тебе за напад та погрози» [3, с. 48].

Як видно, ці та інші факти, які зафіксовані у сторітелінгу історичного репортажу К. Кобилярчик «Струп. Іспанія роз'ятрює рани» також репрезентують категорію травматичної пам'яті, оскільки мають психологічний, суспільно-політичний та репресивний бекграунд.

Наступні факти, про які варто говорити у контексті попередньої сторітелінгової домінанти – травматичної пам'яті, є документування смертей: «В офіційних документах влада написала, що дівчата з Фуентес загинули «внаслідок війни» [3, с. 74]. Натомість, зі слів респондентів, у сторітелінгу історичного репортажу є опис страти цивільних: «Люди знали:

їх забрали на ділянку, наказали прислужувати голими під час обіду. Потім згвалтували, вбили та вкинули до криниці. <...> «Сьогодні вночі ми мали свіже м'ясо», – горланили вони. Було 27 серпня 1936 року» [3, с. 74]. Як видно, в обох випадках мова йде про факт смерті, а от як вона настала – факти відрізняються в офіційних документах та спогадах.

Окрім того, до категорії історичного факту належить цитата з листа німецького військового аташе Ганса вон Функа стосовно у контексті репресивних звірств у Бадахосі: «...радив Гітлерові не висилати регулярних німецьких військ до Іспанії. Хвилювався, що «після такої дикої жорстокості німецький солдат деморалізується»» [3, с. 83].

Факти смертей, вбивств, які відбувалися у концтаборах в Іспанії та за її межами в основному у сторітелінгу історичного репортажу К. Кобилярчик «Струп. Іспанія роз'ятрює рани» з'являються, як правило, зі свідчень респондентів. Коли мова йде про табір Маутгаузен, з'являються наступні факти: «Ліберт знає, від чого вмирали в Гузені. Від виснаження. Від побоїв. Від голоду. У воді. <...> Вночі їх забирали під душ. Душ був крижаний і тривав доти, доки більшість не вмирала. <...> Це тривало від 30 до 45 хвилин. Тих, які ще дихали, змушували засунути голову під воду, щоби їх втопити. Закінчували у крематорії» [3, с. 214]. Підсумовуючи, авторка наводить статистику – «у німецьких концтаборах загинуло п'ять тисяч сто двадцять шість іспанських республіканців» [3, с. 222].

Що стосується Долини полеглих, то авторка, як факт, наводить історію створення меморіалу, усіх перипетій, які супроводжують її, а також, зі слів респондента, узагальнює філософію поховальні: «Долина полеглих – єдине місце на світі, де спочивають померлі з обох сторін братовбивчого конфлікту. <...> Це найдосконаліший пам'ятник поєднання. <...> Подивись на мечі в їхніх руках. Усі спрямовані донизу» [3, с. 183].

Аналізуючи смислові домінанти сторітелінгу історичного репортажу К. Кобилярчик «Струп. Іспанія роз'ятрює рани» – травматичну пам'ять і факт – з погляду журналістського стандарту балансу думок, очевидним є домінуючий факт розповідей про іспанських «червоних» як про жертв від рук іспанських франкістів. Натомість про злочини перших стосовно франкістів інформація у тексті далека від балансу у співвідношенні 95% до

5%. Авторка аргументує це тим, що за час правління правих в Іспанії, жертв серед франкістів достатньо вшановували та визнавали.

У контексті смислової домінанти травматичної пам'яті К. Кобилярчик наводить статистичні дані стосовно опитування населення Іспанії про те, чи потрібно забути про минуле і не ятрити старих ран часів громадянського конфлікту, відтак 34 % відповіли «так. Тому що це може призвести до ще однієї громадянської війни», 47 % відповіли «ні. Мусимо пам'ятати, щоби ніколи більше не повторилося» [3, с. 304].

Висновки дослідження і подальші перспективи. У межах сторітелінгових домінант в історичному репортажі К. Кобилярчик «Струп» – травматичної пам'яті та історичного факту – виокремлюємо та візуалізуємо такі типологічні компоненти: історичний факт, авторську інтерпретацію, свідчення респондентів, присутність автора на місці історичних подій. Серед них історичний факт ідентифікуємо як семантико-структурне ядро сторітелінгу в історичному репортажі. Сторітелінгова домінанта травматична пам'ять оприявлюється у тексті за допомогою семантичних експлікантів: відторгнення, найменування, побутовість, табуїзованість, мовчання, забуття, а також через лінгвостилістичні експліканти: метафору, лексеми, омовлення. Завдяки лінгвостилістичним засобам – говорінню та омовленню – у сторітелінгу історичного репортажу оприявлена ще одна домінанта – історичний факт. На відміну від попередньої, у тексті вона експлікується за допомогою екстралінгвальних чинників (суспільно-політичних реалій громадянської війни в Іспанії 1936–1939 роках та суспільних настроїв, пов'язаних з екзгумацією жертв громадянської війни у країні). Вище наведені смислові домінанти у статті виокремлюємо та аналізуємо з погляду структурно-семантичних вузлів як ключові компоненти конструювання сторітелінгу історичного репортажу К. Кобилярчик «Струп. Іспанія роз'ятрює рани». У межах подальших наукових досліджень варто звернути увагу на сторітелінгові домінанти травматична пам'ять і факт в інших історичних репортажах, де наратив побудований навколо воєнних, громадянських, суспільно-політичних конфліктів, геноцидів тощо. Це дозволить розширити та поглибити базу типологічних даних і вивчити механізм семантичного та структурного інструментарію сторітелінгу в історичному репортажі.

Література:

1. Бортняк К. «Я несу в'язанку чужих історій, а сама – лише мотузочка, яка їх зв'язує». *MediaLab* : веб-сайт. URL: https://medialab.online/news/rozmova_z_kobyliarczyk/ (дата звернення: 25.09.2024)

2. Головка Х. Польська школа літератури факту: герої репортажів як дзеркало дійсності. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. Львів, 2020. Випуск 48. С. 86–95 URL: doi.org/10.30970/vjo.2020.48.10548 (дата звернення: 25.09.2024).

3. Кобилярчик К. Струп. Іспанія роз'ятрює рани. Львів : Човен, 2021. 320 с.

4. Лавринович Л. «Кулемети і вишні» Вітольда Шабловського: репортаж як пам'ять і пошук. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. Житомир, 2022. Вип. 3 (98) С. 46–56. URL: [https://doi.org/10.35433/philology.3\(98\).2022.46-56](https://doi.org/10.35433/philology.3(98).2022.46-56) (дата звернення: 25.09.2024)

5. Мельнікова Ю. О., Тонких Н. С. Травматична пам'ять про гендерно обумовлене насильство у медіа. *Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі: зб. Матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2020. С. 191–193. URL: https://zp.edu.ua/uploads/dept_s&r/2020/conf/2.1/Zbirka.pdf#page=191 (дата звернення: 25.09.2024).

6. Молодій В. «103 мільйони кісток». Огляд книжки «Струп. Іспанія роз'ятрює рани» Катажини Кобилярчик. *Локальна історія* : веб-сайт. URL: <https://localhistory.org.ua/rubrics/book/103-milioni-kistok-oglyad-knizhki-strup-ispaniia-roziatriuie-rani-katazhini-kobiliarchik/> (дата звернення 25.09.2024).

7. Семенюк Ю. Катажина Кобилярчик: як громадянська війна назавжди змінила Іспанію. *Читомо* : веб-сайт. URL: <https://chytomo.com/katazhyna-kobyliarchyk-iaak-hromadianska-vijna-nazavzhdy-zminyala-ispaniiu/> (дата звернення: 25.09.2024)

8. Телуха С. С. Травматична пам'ять: слідами біографічних наративів (приклади Голокосту, Чорнобиля, Фукусіми). *Сторінки Історії*. Київ, 2022. № 55. С. 289–299. URL: <https://doi.org/10.20535/2307-5244.55.2022.269589> (дата звернення: 25.09.2024)

9. Шеремет О. Проблематика пам'яті в сучасному польському репортажі (на прикладі «Кулеметів і вишень» Вітольда Шабловського). *Синопсис: текст, контекст, медіа*. 2017. № 3 (19). С. 28–38. URL: [https://doi.org/10.28925/2311-259X.2017\(3\)122](https://doi.org/10.28925/2311-259X.2017(3)122) (дата звернення: 25.09.2024).

10. Nowak Natalia. Warsztat reporterski Katarzyny Kobylarczyk. Analiza książek reportażowych Pył z landrynek. Hiszpańskie fiesty oraz Strup. Hiszpania rozdrapuje rany. *Infotezy*. 2023. № 2 (15) S. 37–65. URL: <https://infotezy.ujk.edu.pl/wp-content/uploads/2023/12/Nowak-Natalia.pdf> (дата звернення: 25.09.2024).